

Marokko in de kering

Erwin Jans

De laatste kolonie van Afrika. Reizen door de Westelijke Sahara
Nicolien Zuijdgeest, 2004, Amsterdam, Uitgeverij **Bulaaq**, 256 blz., 18,5 euro, ISBN 90-5460-099-3

Aroemi, aroemi. Een vreemdeling in Marokko
Hein de Haas, 2004, Uitgeverij **Bulaaq**, 224 blz., 18,5 euro, ISBN 90-5460-062-4

Wie al door Marokko reisde, zal de reuzengrote in kalk geschreven woorden op berghellingen niet zijn ontgaan. Die woorden staan voor God, Koning en Vaderland. Meteen zijn de drie grote fundamenten en taboes van Marokko geven: de godsdienst, de koning en het vaderland laat je nog steeds best onbekritiseerd. Maar Marokko is een land in de kering, vol dramatische breuklijnen en conflicten, een land met een bewogen geschiedenis en een al even bewogen heden. Zo wordt het ons in elk geval beschreven door twee Nederlanders die de regio goed kennen: journaliste Nicolien Zuijdgeest en sociaal geograaf Hein de Haas.

Hein de Haas bracht twee jaar door als geograaf in Tineghir in de Todra-vallei, aan de voet van de Hoge Atlas. Daar onderzocht hij de impact van de immigratie naar Europa op de Marokkaanse samenleving. Hij vergeleek de huishoudens met en zonder inkomsten uit de immigratie. In de marge van zijn onderzoek maakte hij talrijke aantekeningen die hij samenbracht in zijn reisverslag 'Aroemi, aroemi'. Aroemi is het woord dat Marokkanen gebruiken om een vreemdeling aan te duiden. Als puntje bij paaltje komt, voelt Hein de Haas zich ook steeds, ondanks zijn kennis van de taal en de gewoontes van het land. De Haas is erin geslaagd zowat alle belangrijke maatschappelijke aspecten van de moderne Marokkaanse samenleving ter sprake te brengen, zonder dat het geforceerd overkomt: de positie van de vrouw, de moeizame omgang tussen de seksen, de sociale controle, de rol van de religie en de traditie, het opkomende fundamentalisme, de hoge werkloosheid, de verwarringen en frustraties van de jongeren, hun ambigue verlangen naar Europa, de problemen van het universitair onderwijs, de migratie, de corruptie, de macht van de makhzen (het staatsapparaat), de 'jaren van lood' en de repressie onder Hassan II, de beginnende politieke hervormingen van diens zoon Mohammed VI, het militante berberisme, etcetera. Opmerkelijk is dat De Haas het interne racisme ter sprake brengt in de verhouding tussen blanke en zwarte Berbers. Het is een thema dat in Marokko bijna volledig verdrongen wordt.

Spiegel

Maar het is uiteraard niet allemaal kommer en kwel in Marokko. Er is de spreekwoordelijke gastvrijheid en generositeit van de mensen. En er is de schoonheid van het landschap en van het klimaat. Organisch gaat De Haas over van persoonlijke anekdotes naar meer algemene beschouwingen. De plattelandsgemeenschap waarin hij leeft en werkt wordt op die manier een aanvaardbare spiegel van de hele Marokkaanse samenleving, ook voor de belangrijkste verschuivingen in de stedelijke cultuur. Via de talrijke ontmoetingen en gesprekken met vrienden, medewerkers, kennissen en ambtenaren wordt het beeld geschetst van een samenleving die een pijnlijke crisis doormaakt: op het breukvlak van traditie en moderniteit, waartussen het fundamentalisme zich als alternatief gewrongen heeft. Het reisverslag dateert van voor de aanslagen van 11 september 2001 en dus ook van voor de aanslagen in Casablanca in mei 2003,

toen voor het eerst het terroristische geweld in Marokko zichtbaar werd. Toch is het boek geen klaagzang. Daarvoor houdt de auteur te veel van het land. Hij bezit ook voldoende humor en zelfkritiek om een en ander te relativieren.

Westelijke Sahara

Nederland vierde vorig jaar de 400ste verjaardag van zijn contact met Marokko. De officiële inzet van de viering zorgde voor een klein incident. In de tentoonstellingscatalogus stond aanvankelijk een kaart van Marokko waarbij de Westelijke Sahara niet tot Marokko werd gerekend. Die kaart moest onder Marokkaanse druk overplakt worden met een kaart waarop de Westelijke Sahara integraal deel uitmaakt van het Marokkaanse grondgebied. Het statuut van de Westelijke Sahara heeft de kracht van een taboe in de Marokkaanse samenleving. Marokko is het enige land dat de Westelijke Sahara als een integraal deel van zijn grondgebied beschouwt. Tot midden jaren zeventig was de Westelijke Sahara een Spaanse kolonie. De internationale gemeenschap heeft de rechten van Marokko op de Westelijke Sahara nooit als dusdanig erkend. Het is een conflict dat al decennialang aansleept en waarin Marokko, Algerije en Polisario, de bevrijdingsbeweging van de Sahara, de hoofdrolspelers zijn.

Eind jaren tachtig kwamen gesprekken tussen Marokko en het Polisario op gang. Beide partijen aanvaardden het idee van een referendum over zelfbeschikking, maar werden het niet eens over wie zijn stem mag uitbrengen. Vooral Marokko probeerde de kieslijsten massaal te vervalsen. Het conflict bevindt zich nog steeds in een impasse ondanks jarenlange intense VN-bemiddeling.

Journaliste Nicolien Zuidgeest probeert het conflict niet in de eerste plaats in zijn politieke en internationale dimensies te vatten, maar in zijn dagelijkse beleving. Niet toevallig opent het boek met een ruzie tussen een moeder en haar zoon over hun Marokkaanse dan wel Saharaanse identiteit. Maar precies die invalshoek maakt duidelijk hoe gepolitiseerd het leven van elke dag is in de Westelijke Sahara. Nicolien Zuidgeest reist naar het gebied en via de gesprekken met haar talrijke prive- en officiële contacten krijgen we een beeld van de historische, politieke en sociale dimensies van het conflict. Het is ook een verslag van de verlangens en ontgoochelingen van duizenden Saharanen die in tentenkampen in Algerije proberen te overleven en door een door Marokko gebouwde muur van hun familie gescheiden zijn.

Vrouw

Als vrouw heeft Nicolien Zuidgeest toegang tot de intieme sfeer van de vrouwen en dat levert informatie op die een mannelijke journalist nooit op zo'n directe manier zou hebben gekregen. Vrouwen en vrouwenorganisaties vormen een belangrijke schakel in het sociale weefsel en het dagelijkse leven in de Sahara. Haar ontroerendste portretten zijn die van jonge meisjes en vrouwen die er in moeilijke omstandigheden toch het beste van proberen te maken. Hoewel de schrijfster vele en contradictorische stemmen aan het woord laat en zo een panoramisch beeld geeft van visies op het conflict, gaat haar grootste kritiek uit naar de manier waarop Marokko de Westelijke Sahara bestuurt. De Marokkanen die in haar reisverhaal optreden zijn een eindeloze reeks geheim agenten die haar doen en laten volgen, soms op het hilarische af, of ambtenaren die voortdurend het officiële verhaal herhalen.

De twee vlotgeschreven reisverhalen geven een beeld van Marokko dat de vele clichés die over dat land bestaan links laat liggen en aandacht vraagt voor de historische en sociale ontwikkelingen en de vele maatschappelijke reacties daarop.